

YUNUS EMRE
CHP, Sosyal Demokrasi ve Sol

YUNUS EMRE 1982'de Izmit'te doğdu. Boğaziçi Üniversitesi Atatürk Enstitüsü'nden doktora derecesi aldı. Sosyal Demokrasi Vakfı (SODEV) üyesi ve Toplumcu Düşünce Enstitüsü kurucularındandır. CHP Gençlik Kolları'nın eski genel başkanıdır. Türkiye'de siyasal hayat ve kurumlar, tarihyazımı ve karşılaştırmalı siyaset alanlarında çalışmaktadır. Siyasal partiler, CHP tarihi ve sosyal demokrasi alanında makaleleri yayımlanmıştır. Halen İstanbul Kültür Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesidir.

The Emergence of Social Democracy in Turkey.

The Left and the Transformation of the Republican People's Party

© 2012 I.B. Tauris & Co. Ltd.

Bu kitabın yayın hakları Akcalı Telif Hakları Ajansı aracılığıyla

I.B. Tauris & Co. Ltd.'den alınmıştır.

İletişim Yayınları 1869 • Araştırma-İnceleme Dizisi 317

ISBN-13: 978-975-05-1172-1

© 2013 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2013, İstanbul

EDITÖR Kerem Ünüvar

DIZI KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Ara Güler, "İnönü ve Ecevit Pembe Köşk'te",
1968 başlarında bir pazar günü

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

DIZIN Güneş Akkor

BASKI ve CİLT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

YUNUS EMRE

CHP, Sosyal Demokrasi ve Sol

Türkiye'de Sosyal Demokrasinin
Kuruluş Yılları (1960-1966)

*The Emergence of Social Democracy in Turkey
The Left and the Transformation of the
Republican People's Party*

2010 yılında kaybettiğim
“Babam, ağabeyim, kardeşim, arkadaşım!”
Şahin Emre'nin anısına

İçindekiler

GİRİŞ	9
--------------------	----------

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYAL DEMOKRAT HAREKET VE İDEOLOJİ	15
Sosyal demokrat partilerin evrimi.....	16
Sosyal demokrasi üzerine analitik yaklaşımlar.....	30
Avrupa dışında sosyal demokrasi.....	38
Sonuç.....	45

İKİNCİ BÖLÜM

CHP, 1961 ANAYASASI VE YENİ REJİM	47
Siyasal arkaplan.....	51
<i>Yeni rejimin oluşumu ve CHP'nin rolü</i>	51
<i>Partiler, seçimler ve hükümetler</i>	58
<i>Siyasette asker ağırlığı</i>	72
CHP'nin yön arayışı.....	77
<i>Parti içi tartışmalar ve gelişmeler</i>	77
<i>CHP ve işçiler</i>	103
Sonuç.....	125

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CHP VE SOL	127
Soldaki aktörler	128
<i>Sol gündeme geliyor</i>	128
<i>Türkiye İşçi Partisi</i>	131
<i>Yön hareketinin doğuşu ve gelişimi</i>	138
<i>Sürgünde Türkiye Komünist Partisi</i>	142
Sol ve işçi sınıfı	146
CHP ve sol arasında ilişkiler	156
Sonuç	170

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

CHP-SOL İLİŞKİSİNİ ANLAMAK:

DÖNEMİN SIKLIKLA TARTIŞILAN ÜÇ KONUSU	171
Toprak reformu sorunu	171
Anti-Amerikanizm ve anti-emperyalizm	195
Devlet Planlama Teşkilatı ve planlı kalkınma	218
Sonuç	242

SONUÇ	243
--------------------	-----

EKLER	257
--------------------	-----

KAYNAKÇA	275
-----------------------	-----

DİZİN	295
--------------------	-----

GİRİŞ

“İnsanlar kendi geçmişlerinde hazırlanmadıkları birşeyle karşılaştıkları zaman, bilinmeyeni adlandırmak için el yordamıyla sözcük ararlar. Karşılaştıkları şeyi tanımlayamadıkları, hatta anlayamadıkları zaman bile bu böyledir.”¹ Eric Hobsbawm 20. yüzyılın üçüncü çeyreğinde yaşanan toplumsal devrim karşısında Batılı entelektüellerin durumunu bu iki cümleyle açıklar. Aynı iki cümle CHP'nin ortanın soluna gelişini açıklamak için de aynen geçerlidir. İsmet İnönü ve CHP yönetiminin diğer üyeleri “kendi geçmişlerinde hazırlanmadıkları birşeyle” –yük-selen solla– karşılaştıkları zaman CHP'nin içine girdiği değişimi yani “bilinmeyeni” adlandırmak için el yordamıyla sözcük aradılar. İşte “ortanın solu” bu bilinmeyeni adlandırmak için el yordamıyla aranan ve bulunan sözcüktür. Elinizde tuttuğunuz kitap ortaya çıkışından yaklaşık yarım yüzyıl sonra bu iki sözcüğün –ortanın solunun– Türkiye siyasetindeki yerini tanımlamak ve anlamak amacıyla yazılmıştır.

Sosyal demokrat işçi sınıfı hareketi 19. yüzyıl Avrupa'sında doğdu ve 20. yüzyıla damgasını vurdu. Ancak sosyal demokrasinin örgütsel başarısı ve seçimlerde gösterdiği başarı 20. yüz-

1 Eric Hobsbawm, *Kısa Yirminci Yüzyıl: 1914-1991 Aşırılıklar Çağı*, çev. Yavuz Alogan, Sarmal, İstanbul, 2003, s. 337.

yılın büyük bir bölümü için Batı Avrupa'yla sınırlıdır. Sosyal demokrasi küresel çevre ülkelerinde ancak 1980'lerden sonra güçlü bir siyasal hareket konumuna gelebildi. Bu durum bir takım önemli soruları gündeme getirmektedir. 1980'lere kadar sosyal demokrasinin başarısı sadece Batı Avrupa'yla sınırlıysa, dünyanın geri kalanında sosyal demokrasinin siyasete ve topluma etkisinin düzeyi nedir? Sosyal demokrasi sadece Avrupa'da mı yaşayabilir? Sosyal demokrat işçi sınıfı hareketlerinin Avrupa dışında başarılı olması mümkün müdür? Bu kıtapta bu ve benzeri sorulara, bir çevre ülkesi olan Türkiye'nin sosyal demokrasi deneyimini merkeze alarak cevaplar sunmaya çalışılacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran parti, Cumhuriyet Halk Partisi, 1960'lı yılların ortasında siyasal yelpazede bulunduğu yeri "ortanın solu" sözcükleriyle tanımladı. Türk siyasal tarihyazıcılığında bu olay genel hatlarıyla Türkiye'de sosyal demokrat hareketin doğuşu olarak ele alındı. Aslında CHP'nin tarihi sosyal demokrat bir dönüşüm için pek de uyumlu değildi. 1960'lara kadar CHP sosyal demokrat özellikler taşımamıştı. Türkiye'de solun gelişimi CHP'nin dışında hatta CHP'ye rağmen gerçekleşmişti. Niçin böyle bir parti kendini ortanın solunda bir siyasal kuruluş olarak tanımladı? CHP niçin 1960'larda sosyal demokrasiye yöneldi? Bu çalışmanın en önemli amacı bu soruyu yanıtlamaktır. Bu soruya verilen cevap kitabın ana tezidir. CHP'nin yaşadığı dönüşümün en önemli belirleyicisi 1960'larda yükselen sol hareketlerdir ve CHP'nin ortanın soluna geliştiği soldaki aktörlerin yarattığı etkinin doğrudan sonucudur.

Bu kitapta CHP üzerine etkileri araştırılan aktörler Türkiye İşçi Partisi, Yön Hareketi ve Türkiye Komünist Partisi'dir. Bu aktörlerin CHP'nin yaşadığı değişime etkileri CHP ve bu aktörler arasındaki ilişkiler ve etkileşimler bağlamında analiz edilmiştir.

Kitap dört ana bölüm ve bir sonuç bölümünden oluşmaktadır. Birinci bölümün ana konusu sosyal demokrasinin tarihsel ve analitik boyutlarıdır. Bu bölümde ilk olarak sosyal demokrat partilerin 19. yüzyılın ortalarından 1960'lara kadar geçirdi-

ği evrim ele alınacaktır. Ardından bu tarihsel dönüşümü anlamak amacıyla ortaya konan analitik yaklaşımlar değerlendirilecektir. Bu bölümde son olarak sosyal demokrasinin Avrupa dışında izlediği farklı tarihsel yörünge analiz edilecektir.

İkinci bölümde 1960 askeri darbesi sonrasında yeni rejimin oluşumu ve CHP'nin dönüşümünde parti içi etkiler incelenmektedir. Döneme ilişkin genel siyasal arka planı sunabilmek amacıyla yeni rejimin oluşumu ve bu süreçte CHP'nin rolü, siyasal yaşamda ordunun ağırlığı ve dönemin partileri, seçimleri ve hükümetleri bu bölümde ele alınacaktır. Ardından CHP'nin yeni bir yön arayışı ise parti içi mücadeleler ve partinin işçi sınıfına ve grev hakkına bakışı bağlamında incelenecektir. Bu bölüm CHP'nin ortanın soluna gelişinde parti içine ilişkin bir bakış açısı sağlamayı amaçlamaktadır.

Üçüncü bölüm soldaki aktörler, bu aktörlerin CHP'ye etkileri ve CHP'yle ilişkileri hakkındadır. Yukarıda belirtildiği gibi CHP üzerine etkileri araştırılan aktörler Türkiye İşçi Partisi, Yön Hareketi ve Türkiye Komünist Partisi'dir. Bu bölümde öncelikle 1960 darbesi sonrası solun doğuşu ve yeni rejimin sola karşı yaklaşımı ele alınacaktır. Ardından soldaki aktörlerin temel özellikleri ve dönemin işçi sınıfına yaklaşımları incelenecektir. Son bölüm ise bu aktörlerin CHP'yle ilişkileri ve CHP'ye bakışları hakkındadır.

Kitabın dördüncü bölümünde ise soldaki aktörlerin CHP'ye etkilerini daha açıklıkla ortaya koyabilmek amacıyla dönemin sıklıkla tartışılan üç konusu ve bu konular bağlamında solun CHP'ye etkisi incelenecektir. Bu konular toprak reformu, anti-Amerikanizm ve planlı kalkınmadır. Bu üç konu 1960'lı yıllar siyasetinin en çok tartışılan konularındadır. Solun CHP üzerindeki etkisi bu üç konudaki farklı tutumlar ve etkileşimlerle incelenecektir.

Böyle bir konu üzerinde bir kitap yazıldığında temel olarak iki başlık üzerinde düşünmek gerekmektedir. Bunlardan ilki özel olarak Türk siyasal tarihidir. İkincisi de genel olarak sosyal demokrat hareket ve ideolojidir.

Her ne kadar CHP Cumhuriyet dönemi Türk siyasal yaşamı

nın en önemli aktörleri arasında olsa da CHP üzerine yazın oldukça sınırlıdır. Modern Türkiye tarihi araştırmacıları CHP'nin Türkiye siyasetindeki yerini yeterince incelememiştir. Bu alanda yapılan sınırlı sayıda çalışmanın da analitik boyutları yetersizdir. Türkiye'de sol hareketlerin tarihi üzerine hem akademik hem de akademik olmayan alanda geniş bir yazın bulunmasına rağmen CHP bu analizlerin gündemine girememektedir. Bu nedenle CHP'nin tarihi ve solun tarihi Türk siyaseti yazınında ayrı alanlar olarak belirlemektedir. Ancak bu kitapta CHP'nin yaşadığı dönüşüme ve bu dönüşüme solun etkisine dair dinamik bir analiz sunulmakta ve bu iki farklı araştırma alanı birincil kaynaklar üzerinden bütünleştirilmektedir.

Bu çalışmada sosyal demokrasiye evrensel ve nihai bir siyasal proje olarak yaklaşılmamaktadır. Sosyal demokrasi her ülkenin ve tarihsel formasyonun özgüllüğünde yeniden inşa edilmektedir. Bununla birlikte her örneğin kendi özgün koşullarına rağmen genel olarak sosyal demokrasinin tarihi ve sosyal demokrasi üzerine analitik yaklaşımlar tek tek ülke deneyimlerinin analizine ilişkin önemli imkânlar sağlamaktadır. Küresel bir çevre ülkesi olarak Türkiye'nin sosyal demokrasi deneyiminin analizi hem bu yaklaşımlardan istifade edecek hem de bu araştırma alanına önemli bir katkı sunabilecektir. Sosyal demokrasi Türkiye'nin gündemine küresel çevre ülkelere kıyasla erken bir tarihte girmiştir. Ancak 1960'larda yaşanan bu gelişmenin sonucu olarak Türkiye'de Batı Avrupa tipinde bir sosyal demokrasi doğmamıştır. Bu durumun en önemli nedenleri Türkiye'nin bir küresel çevre ülkesi olması ve tarihsel yapı farklarıdır. Bu sebeplerle 1960'larda sosyal demokrasiye eğilimle başlayan CHP'nin merkez sol açılımı 1970'lerden sonra ana teması ulusal kalkınma olan bir ulusal popülizme dönüşmüştür. Bu çalışma bu durumun tarihsel kökenleri üzerinde bir araştırmadır.

Bu kitap Türkiye'de sosyal demokrasinin kronolojik tarihini sunmak iddiasında değildir. Bu kitapta ayrıca CHP'nin sosyal demokrat olup olmadığı tartışmasına da odaklanılmamaktadır. Bunların yerine bu çalışmada sosyal demokrasinin Türki-

ye’de gündeme gelme sürecinin siyasal bağlamı analiz edilmektedir. Bu çerçevede bu kitap Türk parlamenter siyasal yaşamının iki ana akımından birinin oluşumu üzerine bir çalışmadır. Bu çerçevede çalışmanın zamansal olarak odaklandığı dönem CHP’nin ortanın soluna gelişinin yaşandığı dönemdir. Bu nedenle elinizde tuttuğunuz kitapta 27 Mayıs 1960 askeri darbesinden ortanın solunun resmi parti politikası olarak kabul edildiği CHP’nin 1966’da gerçekleşen kurultayına kadar geçen dönem ele alınmıştır.

CHP, Ulusal Kurtuluş Savaşı’ndan sonra doğmuş ve İkinci Dünya Savaşı’nın sonuna kadar ülkeyi tek parti olarak yönetmiştir. Partinin iktidar döneminde uygulanan otoriter politikalar iki savaş arası dönemin otoriter rejimlerinden doğrudan etkilenmiştir. CHP’nin kurduğu siyasal rejim örgütlü emek hareketinin ve solun gelişmesine imkân vermemiştir. CHP’nin 1965’te kendini ortanın solunda bir siyasal kuruluş olarak tanımlaması parti için büyük bir dönüşümün başlangıcı olmuştur. Bu dönemden önce CHP’nin sosyal demokrasiye doğrudan bir referansı olmamıştır. Aynı şekilde bu girişimden önce sosyal demokrasi Türkiye’nin siyasal gündemine güçlü bir biçimde girememiştir. Bu partinin 1960’lı yıllarda kendini ortanın solunda ilan etmesi ilgiyi hak eden bir olaydır. Ayrıca ortanın solunun ortaya çıkışından günümüze CHP Türkiye’de merkez sol çizginin başat siyasal aktörüdür.

CHP 1960’lı yıllarda günümüze sosyal demokrasi ile partinin erken Cumhuriyet dönemindeki tek partili evreden kalan tarihsel kökleri arasında gidip gelmiştir. Bu kitapta bu gidiş geliş durumu bir küresel çevre ülkesinde sosyal demokrasinin izlediği farklı bir yörüngenin oluşumu olarak incelenmiştir.

SOSYAL DEMOKRAT HAREKET VE İDEOLOJİ

Sosyal demokrasi siyasal sonuçları itibarıyla başarılı bir ideoloji midir? “İdeolojiler öldü” iddiasının sıklıkla gündeme getirildiği bir çağda sosyal demokrat ideoloji kitleler üzerinde ne dereceye kadar etkili olabilir? Sosyal demokrasinin yarımını bilemesek de geçmişinin bize öğrettikleri çok açık. Sosyal demokrasi modern toplumların oluşumunda merkezi bir role sahipti. 20. yüzyıl boyunca Avrupa sosyal demokrat partileri büyük seçim başarıları kazandı ve sosyal demokrasi Avrupa siyasetini şekillendiren temel güçlerden biri oldu. 1980’lerden itibaren sosyal demokrasi Avrupa dışında da etkili oldu ve sosyal demokrat hareketler birçok küresel çevre ülkesinde örgütlendi. Bugün sosyal demokrat partilerin uluslararası dayanışma örgütü olan Sosyalist Enternasyonal’in 95 farklı ülkeden 112 üyesi var.

Batı akademik dünyasında sosyal demokrasinin tarihi ve kuramı üzerine geniş bir literatür mevcuttur. Bu kitapta Türkiye bağlamında ele alınan temaların analizi için bu literatür yeni bakış açıları sunmaktadır. Yukarıda belirtildiği gibi, bu kitabın temel odağı Türkiye’de sosyal demokrasinin doğuşudur. Daha belirgin olarak, bu kitap Türkiye’de sosyal demokrat hareketin oluşumunu sosyalist sol nasıl etkiledi sorusuyla ilgilenmektedir. Bu konuyu analiz edebilmek için, sosyal demokrasi günü-

müze kadar nasıl bir değişim geçirdi? Sosyal demokrasiye analitik yaklaşımlar nasıl sınıflandırılabilir? Farklı ülke ve bölgelerde sosyal demokrat siyasetin temel farkları nelerdir? gibi sorularla ilgilenmek gerekmektedir. Bu bölümün amacı da bu sorulara ilişkin yanıtları tartışmaktır.

Sosyal demokrat partilerin evrimi

Modern siyasal partiler 19. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'da doğmuştur. Erken dönemde işçi sınıfının ekonomik ve toplumsal talepleri liberal demokratlar tarafından temsil ediliyordu. Daha sonra sosyal demokrat partiler, işçi sınıfının kendi örgütleri olarak doğdular. Bu dönemde farklı ülkelerin sosyal demokrat partileri benzer taleplerle ortaya çıktı. Bu taleplerin en önemlileri sekiz saatlik işgünü, çocuk emeğinin yasaklanması, evrensel genel oy hakkı ve barıştı.

Sosyalist partilerin kendilerine özgü örgütsel karakteristikleri de vardı. Yukarıdan aşağıya doğru iyi örgütlenmiş ve disiplinli parti örgütü bu dönemdeki sosyal demokrat partilerin icadıydı. Geoff Eley, Avrupa solunun tarihi üzerine yazdığı *Demokrasiyi Kurmak* başlıklı çok önemli çalışmasında bu durumu şöyle tanımlar: “1890’lardan 1960’lara kadar geçen dönemde politik hareketlerin hâkim modelini oluşturan çağdaş kitle partisi, sosyalistler tarafından 19. yüzyılın son otuz yılında icat edilmişti.”¹ Sosyal demokrat siyasal parti, 19. yüzyılın ikinci yarısında işçi sınıfının kendi örgütü olarak doğmuş yeni bir siyasal örgüt tipi idi.

Bu kapsamda, ilk önemli sosyalist parti Almanya’da 1863’te kuruldu. Bu yıla kadar, liberal partiler ve işçi örgütleri arasında Avrupa tarihçilerinin *lib-lab* koalisyonu (*liberal-labor lib-lab coalition*) ismini verdiği bir ittifak vardı.² *Lib-lab* koalisyo-

1 Geoff Eley, *Demokrasiyi Kurmak: Avrupa Solunun Tarihi, 1850-2000*, Oxford University Press, New York, 2002, s. 68.

2 *Lib-lab* koalisyonu hakkında, bkz. Stefan Berger, *Social Democracy and the Working Class in the Nineteenth and Twentieth Century Germany* Longman, New York, 2000, s. 39-48; Ralf Roth, “Bürger and Worker: Liberalism and the Labor Movement in Germany, 1848 to 1914”, *Between Reform and Revoluti-*

nu içinde, işçiler liberal demokrat politikacıları destekliyordu. Bu destek işçi sınıfı ile liberal demokratların aynı cephede olduğu 1848 devrimci ayaklanmalarının yarattığı mirasın doğrudan sonucuydu.

Bununla birlikte *lib-lab* koalisyonu 1860'lı yıllarda krize girdi.³ Bu kriz sebebiyle dönemin en önemli işçi örgütü olan İşçi Eğitim Birliği (*Arbeiterbildungsvereine*, WEA) bölündü. Bölünme sonrasında kurulan yeni örgütün adı Genel Alman İşçi Derneği'ydi (*Allgemeiner Deutscher Arbeiterverein*, ADAV). Bu örgüt dünya üzerindeki ilk işçi sınıfı partisi oldu. Partinin kurucusu, *lib-lab* koalisyonun bir muhalifi olarak bilinen Ferdinand Lassalle'dı. Lassalle'a göre, işçi sınıfı kendini burjuvaziden uzaklaştırmalı ve örgütsel ve ideolojik olarak bağımsız olmalıydı.⁴ Lassalle bu nedenle *lib-lab* koalisyonuna karşıydı. ADAV da misyonunu işçileri kendi sınıfsal konumları hakkında aydınlatmak ve evrensel, doğrudan ve eşit oy hakkı için basıkı yapmak olarak tanımlıyordu.⁵

Bu duruma *lib-lab* koalisyonu destekçilerinin verdiği karşılık Alman İşçi Dernekleri Federasyonu (*Verband Deutscher Arbeitervereine*, VDAV) isminde yeni bir örgüt kurmak oldu. Bu örgüt işçilere liberal demokratları desteklemeyi öneren bir kuruluştu.⁶ Ancak bu örgüt de *lib-lab* koalisyonunun yaşadığı krizi sona erdirmekte başarısız oldu.⁷ VDAV, liberal demokrat azınlık ve sosyalist çoğunluk arasında bölündü. Sonunda bu örgüt

on: *German Socialism and Communism from 1840 to 1990*, ed. David E. Barclay ve Eric D. Weitz, Berghahn Books, New York, 1998, s. 119-134; Hermann Beck, "Working Class Politics at the Crossroads of Conservatism, Liberalism and Socialism", Barclay ve Weitz, ed., s. 63-82. Ayrıca Almanya'da sosyal demokrat hareketinin doğuşu üzerine Türkçe faydalı bir inceleme için bkz. Tanel Bora, *Almanya'da Sosyal Demokrasinin Doğuşu*, SODEV, İstanbul, 2004.

3 Berger, s. 46.

4 Toni Offermann, "The Lassallean Labor Movement in Germany: Organization, Social Structure and Associational Life in the 1860s", Barclay ve Weitz, ed., s. 88.

5 A.g.e., s. 99. Bu oy hakkı mücadelesinin erkeklerin oy hakkıyla sınırlı olduğunu vurgulayalım.

6 Berger, s. 49.

7 A.g.e., s. 50.

1869 yılında parçalandı ve sosyalist çoğunluk Sosyal Demokrat İşçi Partisi'ni (*Sozialdemokratische Arbeiterpartei*), SDAP, kurdu. Partinin kurucuları arasında Wilhelm Liebknecht ve August Bebel en önemli isimlerdi. Bu iki politikacı da Karl Marx ve Friedrich Engels'den derinden etkilenmişti.

Genel Alman İşçi Derneği ve Sosyal Demokrat İşçi Partisi, Gotha'da 1875'te birleşti. Almanya Sosyal Demokrat Partisi (*Sozialdemokratische Partei Deutschlands*, SPD) ismindeki yeni parti örgütsel olarak hızla gelişti ve kısa süre içinde büyük seçim başarıları kazandı. Partinin oy oranı her seçim döneminde arttı. 1871'de sosyal demokrat adayların oy oranı sadece % 2'ydi. Parti seçimlere ilk defa 1877 yılında katıldı ve geçerli oyların % 9,1'ini aldı. 1878 yılında Anti-Sosyalist Yasa'nın çıkarılması sosyalist hareketin gelişimini durduramadı.⁸ 1890'da Anti-Sosyalist Yasa yürürlükten kaldırıldığında parti geçerli oyların % 19,7'sini almıştı. 1912'ye gelindiğinde ise % 34,8'lik oy oranı ile Sosyal Demokrat Parti Almanya'nın en büyük partisiydi. Diğer taraftan parti dev bir örgüt oluşturmuştu. ADAV'ın kurucusu Ferdinand Lassalle 1864 yılında öldüğünde ADAV'ın sadece 4.600 üyesi vardı.⁹ Elli yıl sonra, SPD'nin üye sayısı bir milyonun üzerindeydi.¹⁰

Alman sosyal demokratlarının başarısı sosyalist partilerin diğer Avrupa ülkelerinde de kurulmasını hızlandırdı. 19. yüzyılın ikinci üçte birlik kesimi sosyalistlerin liberallerden ayrılma evresi olmuştu.¹¹ Diğer taraftan 19. yüzyılın son on yılında Avrupa'nın hemen her ülkesinde sosyalist partiler kuruldu.¹² 19.

8 Başbakan Bismarck döneminde "Anti-Sosyalist Yasa" ismiyle bir kanun çıkarılmıştı. Bu kanunla sosyalist faaliyetler ve örgütler yasaklandı. Sosyalistler siyasal faaliyetlere ancak bağımsız olarak katılabiliyordu. Diğer taraftan birçok sosyalist politikacı bu dönemde sürgüne gitti. Ancak kanunun beklenmeyen bir etkisi oldu ve sosyal demokrat işçi hareketi daha da hızla gelişti. Diğer taraftan bu kanunla Alman sosyal demokrasisinde Lassalleen reformizm güç kaybederken Marxizm güçlendi. Offermann, s. 89.

9 Beck, s. 71.

10 Donald Sassoon, *One Hundred Years of Socialism*, New Press, New York, 1996, s. 11.

11 Eley, s. 31.

12 A.g.e., s. 9.

yüzyıldan 20. yüzyıla geçiş sosyalist politika için yeni bir aşamaydı.

Avrupa'daki sosyalist partilerin kuruluş yılları birbirine çok yakındı. Önemli Avrupa ülkelerinde sosyal demokrat işçi partilerinin kuruluş yılları şöyleydi: Belçika 1885; Norveç 1887; İsveç 1888; Avusturya ve İsveç 1889; İtalya 1892; Rusya 1898.¹³ Diğer taraftan, Fransa'da küçük sosyalist partiler ve gruplar bir araya gelerek 1905 yılında İşçi Enternasyonalî'nin Fransız Seksiyonu'nu (*Section Française de l'Internationale Ouvrière*, SFIO) kurdular.¹⁴ Büyük Britanya'da işçi sendikaları 1900'de İşçi Temsil Komitesi'ni (*Labour Representation Committee*) oluşturdu ve bu kuruluş 1906'da İşçi Partisi'ne (*Labour Party*) dönüştü.¹⁵ Sonuçta 20. yüzyılın başlangıcına gelindiğinde, hemen her Avrupa ülkesinde Alman modeline oldukça benzer bir biçimde sosyal demokrat partiler kurulmuştu.

Sosyal demokrat partilerin uluslararası yaygınlaşmasının ve bu partiler arasında benzerliklerin temel sebebi Enternasyonalin varlığıydı. Birinci Enternasyonal 1864'te kuruldu. Ancak bu dönemde Almanya dışında ulusal düzeyde örgütlenmiş bir sosyal demokrat parti yoktu.¹⁶ Bunun yanında Enternasyonal'in yapısı da türdeş değildi. Albert Lindeman, Enternasyonal'in bileşenleri arasında Britanya adasının ucuz emek ithalinden korunmasını isteyen İngiliz sendikacılarından, toplumsal sorunlara ikincil derecede önem veren Polonyalı ve İtalyan ulusçulara, Owenist ve Chartistlerden, Proudhonist ve Blanquistlere kadar çok farklı eğilimlerin bulunduğunu vurgular.¹⁷ Sonuçta, Birinci Enternasyonal 1876'da anarşistler ve Marksistler arasındaki anlaşmazlıklar nedeniyle dağıldı.

13 A.g.e., s. 63.

14 Fransa'da sosyal demokrasi için, bkz. Ladrech ve Marlière, "The French Socialist Party", Ladrech ve Marlière.

15 İngiliz İşçi Partisi için, bkz. "The British Labor Party", Ladrech ve Marlière.

16 Eley, s. 92. Alman sosyal demokrat partileri (ADAV ve SDAP) ve Birinci Enternasyonal ilişkilerinin analizi için bkz. Roger Morgan, *The German Social Democrats and the First International, 1864-1872*, Cambridge University Press, Cambridge, 2008.

17 Lindeman, s. 121-122.